

LÆRERVEJLEDNING

Forløbets navn	Byg sætninger fra bunden.
Nøgleord/ tags	Morfologisk opmærksomhed, tekstopbygning, sætningsopbygning, ordvalg, revidering.
Evt. branchetoning	Forløbet kan branchetones ved at bruge andre ord end dem, der er valgt til materialet. Hvis deltagerne fx arbejder med rengøring, kan der udvælges handlinger og aktører, som er specifikke for rengøring.
Forløbets omfang	9 lektioner: 3 lektioner over 3 uger.
Forløbets overordnede formål	At begynde at kommunikere skriftligt med kollegaer og chef.
Forløbets skriftsproglige færdighedsmål	<p>At deltagerne går fra at kunne skrive enkeltord til at kunne skrive små, simple sætninger med fokus på aktør, handling og objekt, samt tid og sted.</p> <p>Forløbet begrænser sig med vilje til simple, deklarativer sætninger med ligefrem eller spørgende ordstilling og ét udsagnsord pr. verbal. Der arbejdes kun med udsagnsord i nutid og datid.</p> <p>Når forløbet er slut, er der lagt et fundament for en grundlæggende forståelse af en sætnings opbygning.</p>
Forløbet vigtigste delmål	<p>Lektion 1-4: At kunne identificere og selv bevidst anvende aktør, handling og objekt i korte sætninger.</p> <p>Lektion 5-6: At blive bevidst om og anvende nutids- og datidsmorfemers funktion.</p> <p>Lektion 7-9: At kunne anvende det lærte til korte hverdagsbeskeder.</p>

Deltagerforudsætninger	<p>Forløbet er lavet til deltagere med meget store skrivevanskeligheder og meget ringe skriveforudsætninger. Forløbet er til deltagere, som indtil videre kun har erfaring med at skrive enkeltord og skal lære at bygge helt simple sætninger.</p> <p>Forløbet forudsætter, at deltagerne kan benytte oplæsning og tale-til-tekst på telefonen som støtte.</p> <p>Deltagerne arbejder sideløbende (eller har tidligere arbejdet) med stavning på bogstavfølge- og ordniveau, men fortsatte stavevanskeligheder kan kompenseres ved LST.</p>
Hvad skal underviseren og deltagerne bruge?	<p>Print deltagerark.</p> <p>Grønne og røde stykker papir til lektion 4.</p> <p>Hvis deltagerne er fortrolige med computer, kan det også laves på computer. På computer kan der bruges et hjælpemiddel til oplæsning og diktering af enkeltord.</p> <p>Hvis deltagerne <i>ikke</i> er fortrolige med computer, kan deltagerne bruge AppWriter på smartphone til oplæsning og diktering. Ved oplæsning kan bruges AppWriters funktion "Hurtig skan", hvor deltagerne løbende skanner den tekst, de vil have læst op.</p>
Referencer	<p>Materialet er inspireret af tilgangen i Fandango Sprog 1 (Trine May & Susanne Arne Hansen, 2011, Gyldendal), hvor der er fokus på sprogets funktion og sproget i kontekst.</p>

FORLØBET	
Lektion 1	<p>Mål for lektion 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • At stifte bekendtskab med grundstenene i en sætning: Handling og aktør. <p>I denne lektion er målet, at deltagerne kender til grundstenene i en sætning: Handling og aktør. Der arbejdes med, at deltagerne forstår, at nogle ord beskriver handlinger (udsagnsord), imens</p>

	<p>andre ord beskriver aktører (typisk navneord og stedord eller ordgrupper med navne- og stedord som kerne). Fokus er på, hvilken funktion ordet kan have i en sætning. Underviseren gennemgår sammen med deltagerne de forskellige eksempler på aktører og handlinger.</p> <hr/> <p>Opgave 1</p> <p>Deltagerne læser eller får læst ordene i kassen op. Ordene kan kun være enten aktør eller handling. Deltagerne sorterer ordene i hhv. "aktør" og "handling". Vær opmærksom på udsagnsord i nutidsform (med -er) i nogle tilfælde kan falde sammen med nomina agentis. Aktør-ordene (navneordene og stedordene) kan fungere som subjekt i en sætning, imens handlingsordene (udsagnsordene) kan fungere som verbal i en sætning.</p> <p>Evaluerings: Underviseren tjekker, om deltagerne selv kan give et eksempel på en handling og et eksempel på en aktør.</p>
Lektion 2	<p>Mål for lektion 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • At deltagerne stifter bekendtskab med forskellige typer af handlinger og aktører. • At deltagerne kan identificere handling og aktør i helt korte sætninger. • At blive opmærksom på, at ordene bytter rækkefølge, når der er tale om et spørgsmål. Dette er ikke et hovedformål med forløbet, men er inkluderet for at deltagerne får en forståelse for, at også ordenes rækkefølge har en funktion. <p>Underviseren forklarer deltagerne, at de nu skal arbejde med sætninger. Underviseren gør opmærksom på, at de sætninger vi skal begynde med at skrive, kan være meget anderledes fra de sætninger, vi bruger i talesprog. Det kan være første gang at deltageren bliver opmærksom på, at der er forskel på talt og skrevet sprog. Da forløbet er målrettet deltagere med meget ringe skriveforudsætninger, er det nødvendigt, at de sætninger der arbejdes med i starten, er relativt simple og "stive", sammenlignet med hvordan de ville formulere sig mundtligt.</p> <p>I denne lektion sættes enkeltord sammen til helt korte sætninger, som består af en aktør og en handling. Underviseren forklarer, at en aktør ikke altid er en person. Der gøres desuden</p>

	<p>opmærksom på, at ordenes rækkefølge også har en funktion – nemlig, at de fx fortæller om sætningen er et spørgsmål eller ej.</p>
	<p>Opgave 2</p> <p>Deltagerne skal sætte korte sætninger ind i et skema med aktør og handling. Ordene skal sættes ind i skemaet, alt efter hvilken funktion de har. Fokus er på, om ordets funktion er at fortælle, hvad der sker (handling), eller hvem der gør det (aktør). Undervejs snakker underviseren med deltageren om de forskellige typer af aktører: væsener (<i>hunden</i>), fysiske ting (<i>lampen</i>) og begreber (<i>kærligheden</i>). Underviseren taler også med deltageren om, at en aktør kan bestå af flere ord (<i>den gamle mand</i>).</p> <p>Evaluering: Underviseren tjekker, om deltagerne selv kan give et eksempel på en sætning bestående af en aktør og en handling.</p>
Lektion 3	<p>Mål for lektion 3:</p> <ul style="list-style-type: none"> • At deltagerne stifter bekendtskab med et tredje sætningselement: objekt. • At deltagerne lærer, at nogle handlinger kræver et objekt. <p>I denne lektion arbejdes der med handlinger, som kræver et objekt. Objektets funktion er at vise, hvem/hvad en handling påvirker. Underviseren gør det klart for deltagerne, at objektet har en nødvendig funktion i sætningen.</p> <p>Et objekt kan bestå af navneord eller stedord (eller ordgrupper med navne- og stedord som kerne), ligesom aktøren. Derfor kan man også kalde objektet for "aktør 2".</p>
	<p>Opgave 3</p> <p>Det samme som i opgave 2 (i lektion 2), men denne gang inkl. funktionen objekt (aktør 2).</p> <p>Evaluering: Underviseren tjekker, om deltagerne selv kan give et eksempel på en sætning bestående af en aktør, en handling og et objekt.</p>
Lektion 4	<p>Mål for lektion 4:</p> <ul style="list-style-type: none"> • At deltagerne stifter bekendtskab med betydningen af leddenes rækkefølge i en sætning. <p>I denne lektion arbejdes der videre med handlinger, aktører og objekter. Der arbejdes med fysiske stykker papir, som</p>

	<p>deltagerne skal flytte rundt med for at opnå bevidsthed om, at de hele led kan bytte plads og påvirke betydningen af sætningen, fx:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvis handlingen stilles først i sætningen, bliver sætningen til et spørgsmål, fx <i>Spiser hunden kødbenet?</i> - Hvis objektet (aktør 2) stilles først i sætningen, er objektet fremhævet, fx <i>Kødbenet spiser hunden.</i> <p>Opgave 4</p> <p>Underviseren giver deltagerne grønne og røde stykker papir. Deltagerne overfører de angivne handlinger til grønne stykker papir og aktører/objekter til røde stykker papir. Nu skal deltagerne prøve at lave forskellige sætninger ved at flytte rundt på de grønne og røde stykker papir. Underviseren taler med deltagerne om de forskellige sætninger de laver. Giver de mening (fx <i>Gulvet fejer</i>)? Og hvilke røde papirstykker kan fungere både som aktør og objekt (fx <i>Gartneren fylder den store flaske</i> og <i>Den store flaske irriterer gartneren</i>). Underviseren gør også opmærksom på, at aktør og objekt kan bytte plads (fx <i>Gulvet fejer gartneren</i> – her er ledrækkefølgen <i>objekt-handling-aktør</i>, hvilket vi ved fordi et gulv ikke kan udføre handlingen at feje. Denne ledrækkefølge bruges, når man vil sætte ekstra fokus på objektet).</p> <p>Efterfølgende skal deltagerne selv finde på handlinger, aktører og objekter og skrive dem på røde og grønne stykker papir. Der laves sætninger med disse. Underviseren støtter undervejs og sørger for at deltagerne er tilpas udfordret i forhold til deres niveau. Underviseren kan med fordel hjælpe med at finde på branchespecifikke ord, som passer til deltagerens arbejde.</p> <p>Evaluerings: Deltagerne læser deres sætninger op for de andre deltagere og taler om dem, fx er det et spørgsmål? Er der objekt i sætningen?</p>
Lektion 5-6	<p>Mål for lektion 5-6:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Selv at kunne producere korte sætninger ud fra nogle handlinger, som er givet på forhånd. • At blive bevidst om og kunne anvende nutids- og datidsmorfemer.

	<p>I denne lektion skal deltagerne selv producere sætninger, og der introduceres for første gang begreberne <i>nutid</i> og <i>datid</i>.</p>
	<p>Opgave 5</p> <p>Deltagerne skal selv finde på aktøren i sætningerne, og her kan det være fristende at bruge det samme stedord hver gang, men underviseren opfordrer deltagerne til at variere ordvalget under aktør. Underviseren og deltagerne taler undervejs om, hvilke af handlingerne der kræver et objekt, fx <i>sender</i>. Underviseren opfordrer desuden deltagerne til at bruge tale-til-tekst på telefon eller computer til at diktere enkeltord, hvor deltagerne er i tvivl om stavemåden.</p> <p>Når deltagerne har udfyldt skemaet og dermed lavet sætninger med alle 10 handlinger, forklarer underviseren, at alle sætningerne står i nutid. Hvis der fx er lavet en sætning som <i>Slagteren vejer kyllingen</i>, så er den i nutid. Underviseren forklarer, at hvis handlingen ikke sker nu, men skete tidligere, så ville sætningen være <i>Slagteren vejede kyllingen</i>. Underviseren gør opmærksom på ændringen fra nutidsmorfem til datidsmorfem. Fælles på holdet læseren deltagerne nu nogle af deres sætninger op fra opgaven, og der tales på holdet om, hvordan sætningerne ville lyde i datid. Sætningerne kan evt. skrives ned i datid også, men som udgangspunkt er fokus mundtligt her.</p>
	<p>Opgave 6</p> <p>Samme fremgangsmåde som i opgave 5, men denne gang står handlingerne i datid. I plenum ændres deltagerens sætninger fra datid til nutid.</p>
<p>Lektion 7</p>	<p>Mål for lektion 7:</p> <ul style="list-style-type: none"> • At relatere det lærte til deltagerens hverdag ved at producere korte sætninger omhandlende hverdagshandlinger.
	<p>Opgave 7</p> <p>Deltagerne skal selv finde på 5 handlinger, som de foretager sig i hverdagen på arbejdet. Her skal underviseren støtte deltagerne i at finde på handlinger, som kan udtrykkes med et enkelt udsagnsord.</p>

	<p>Deltagerne skal skrive en sætning med handlingen, hvor aktøren er "jeg". Sætningen kan være med eller uden objekt. Underviseren støtter deltagerne i at vurdere, om der skal være et objekt eller ej. Hvis deltageren har svært ved at finde på noget, kan underviseren give eksempler, fx <i>Jeg tømmer opvaskemaskinen</i>. Igen opfordres brugen af tale-til-tekst, hvis deltagerne har svært ved at stave det pågældende ord.</p> <p>Underviseren forklarer, at handlingerne står i nutid, men her udtrykker nutid noget <i>generelt</i>, altså noget man gør jævnligt, ikke noget man gør lige her og nu.</p>
	<p>Opgave 8</p> <p>Det samme som opgave 7, men her skal deltagerne tænke på 5 personer, de møder på arbejdet, og hvilke handlinger de foretager sig. Her kan underviseren hjælpe med at forsøge at finde på nogle relativt simple handlinger, som kan passe ind i skemaet.</p> <p>Underviseren forklarer, at handlingerne står i nutid, men her udtrykker nutid noget <i>generelt</i>, altså noget man gør jævnligt, ikke noget man gør lige her og nu.</p> <p>Afhængigt af deltagerens arbejde kan underviseren her supplere med en opgave, hvor aktør 1 er en ting, fx "maskinen sorterer", "kontravægten stabiliserer" osv.</p>
Lektion 8	<p>Mål for lektion 8:</p> <ul style="list-style-type: none"> • At deltagerne udvider sin viden om sætninger ved, at der tilføjes yderligere to funktioner i sætningen: hvor og hvornår. <p>Deltagerne har indtil videre arbejdet med sætninger, hvor der har været fokus på aktør, handling og objekt. I denne lektion arbejdes der også med funktionerne <i>hvor</i> og <i>hvornår</i> – sted og tidspunkt.</p> <p>Opgave 9</p> <p>Underviseren forklarer deltageren, at sætninger også kan fortælle mere om tid og sted. Tid udtrykkes ved nutid eller datid i handlingen, men vi kan udtrykke det meget mere præcist ved at tilføje et ekstra led.</p>

	<p>Underviseren gennemgår de to eksempelsætninger, som er sat ind i skemaet. Underviseren påpeger, at handlingen i den første sætning står i datid (<i>lagde</i>), imens handlingen i den anden sætning står i nutid (<i>ankommer</i>), men rent faktisk udtrykker fremtid, hvilket vi kan se på tidsudtrykket (<i>på mandag</i>). Nu ved vi altså, at nutid både kan udtrykke noget, der sker her og nu, noget der sker jævnligt/generelt, og noget der sker i fremtiden.</p> <p>Nu skal deltagerne læse eller få læst op de steder og tidspunkter, som står i skemaet med to kolonner. De skal også læse de sætninger, som står i skemaet nedenunder, som mangler sted og tidspunkt. Underviseren sikrer sig, at deltagerne har læst alle sætningerne i skemaet igennem, før de begynder at sætte steder og tidspunkter ind i sætningsskemaet. Underviseren skal gøre deltagerne opmærksomme på, at tidspunktet skal passe med, om handlingen står i nutid eller datid. Der vil være flere mulige løsninger til nogle af sætningerne.</p> <p>Der samles op fælles ved at deltagerne deler deres forskellige bud på en løsning. Snak om, hvilke tider der er udtrykt i sætningerne, fx:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Jeg underskrev sedlen i tirsdags</i> udtrykker datid. - <i>Rengøringspersonalet kommer hver søndag</i> udtrykker en generel handling, som gentager sig. - <i>Varerne ligger på lageret indtil næste måned</i> udtrykker en tilstand, der gælder lige nu, og også gælder til et bestemt tidspunkt i fremtiden. - <i>Jeg læser manualen i morgen</i> udtrykker en handling, som ikke er sket endnu, men som sker i fremtiden. <p>Evaluerings: Underviseren tjekker deltagernes forståelse ved at høre, om de selv kan give et eksempel på en sætning med tid og sted.</p>
Lektion 9	<p>Mål for lektion 9:</p> <ul style="list-style-type: none"> • At relatere det lærte til deltagernes hverdag ved at producere korte beskeder. <p>Deltagerne har nu lært at producere sætninger med aktør, handling, objekt, sted og tidspunkt. De har også lært de forskellige betydninger af nutid og datid. I denne sidste lektion trækkes der</p>

tråde til skriveopgaver i deltagerens hverdag, hvor deltagerne har haft brug for at skrive en kort besked til kollega eller chef.

Opgave 10

I denne opgave får deltagerne et eksempel på en hverdagsbesked fra en arbejdssituation. Beskeden består af to sætninger. Underviseren gennemgår beskeden, og hvordan de to sætninger er sat ind i skemaet.

Deltagerne skal komme i tanke om en arbejdssituation, hvor de har haft brug for at skrive en besked til en kollega eller en chef. Der tales om dette på holdet, så deltagerne og underviseren kan hjælpe hinanden med at komme i tanke om relevante situationer.

Deltagerne skal nu tænke grundigt over den besked, de havde brug for at skrive. De kan prøve at skrive den på kladdepapir eller på smartphone i AppWriters skrivefunktion eller med tale-til-tekst, **før** de skriver den ind i skemaet. På den måde bliver deltagerne igen opmærksomme på, at de ikke bare skal skrive som de taler. Skemaet er ment som en støtte for at sikre, at de har de relevante led med i deres sætning, så den bliver forståelig.

Når deltageren har tænkt grundigt over deres besked, skal den skrives ind i sætningsskemaet.

Underviseren støtter med at få beskeden ind i skemaet. Deltageren kan også lave sætninger, hvor sted eller tidspunkt kommer først i sætningen – dette skema er givet til sidst i opgave 10.

Hvis en deltager laver en sætning med et sætningsadverbial, kan underviseren hjælpe deltageren med at sætte sætningen ind i skemaet, hvor sætningsadverbialet for lethed skyld placeres sammen med handlingen i første omgang.

Det er fint, hvis deltageren har skrevet en sætning med sammensat verbal. Her kan hele det sammensatte verbal sættes i feltet "handling". Hvis der laves et spørgsmål med sammensat verbal (fx "Har du købt kaffe i dag?"), så kan underviseren hjælpe med at tilføje en kolonne i skemaet, så der er to kolonner for handling:

Handling	aktør	handling	objekt	sted	tidspunkt
Har	du	købt	kaffe		i dag?

	Fælles på holdet gennemgås nu de beskeder, deltagerne har skrevet.
--	--

EVALUERING OG VIDERE PROGRESSION	
Forslag til løbende og efterfølgende evaluering	Forslag til evaluering Underviseren evaluerer løbende deltagernes forståelse af sætningens forskellige led og deres funktioner. Der kan evalueres på hele forløbet ved at deltagerne de efterfølgende undervisningsgange skal komme med hverdagsbeskeder, som de i deres hverdag har skrevet til chefen, kollegaerne, kæresten, naboen. Her tales så om, hvorvidt deres beskeder har tydelige handlinger, aktører og evt. objekt, tid og sted.
Forslag til videre progression	Forslag til videre progression Dette forløb lægger et fundament for en basal sætningsforståelse. Der kan herefter bygges videre på mange forskellige elementer. Her er nogle forslag: <ul style="list-style-type: none"> - Sammensatte verbaler fx førnutid, da dette forløb kun har fokuseret på verbaler bestående af ét udsagnsord i nutid eller datid. - Uformelt sprog, hvor man kan udelade aktøren (fx <i>Er på vej nu.</i>) - Bydemåde, hvor man udelader aktør (bruges fx til at skrive instruktioner, opskrifter osv.) - Stedord og deres forskellige former når de er hhv. aktør og objekt (<i>hun</i> vs. <i>hende</i>) - Ordstilling, fx sætninger der starter med adverbialled eller andre typer af sætningsvariation. - Udvidelsen af de enkelte led, fx flere forskellige typer af aktører og handlinger.